

«Mia tatta armena»

La societad tirca scuvra ses passà

DA GUIU SOBIELA-CAANITZ

■ Quants Armens han ins mazzà 1915–1917 en l’Imperi osman? Quai na vegn ins mai a savair precis. Ma ch’il pievel armen è stà l’unfrenda d’in genocidi perpetrà da la regenza osmana da lezza giada, quai vegn adina pli grev da snegar. Cun ils progress da la societad civila tirca, sa chattà la Tirchia uffiziala en la defensiva cur ch’ella prova anc adina da falsifitgar l’istorgia. Ils 24 e 25 da settember 2005 ad Istanbul ha l’Universitad Bilgi savì organisar ina dieta fitg contestada entitulada: «Ils Armens osmans durant la decadenza da l’imperi». Las autoritads avevan gia scumandà quella occurrenza en auters lieus, ma ins ha chattà la storta per l’organisar tuttina en l’anteriura chapitala dals sultans. Plinavant gidan auters schabetgs pli sensaziunals l’elita spiertala dal pajais a conuscher meglier il passà dal pajais. Da quai rapporta il davos numer da la gassetta armena da Genevra (1).

Oz fan ins dumondas

Ins manegia che las mazzacras hajan schanegia var «100 000 – 200 000 carstgauns giuvens, cunzunt uffants e mattas» ch’èn vegnids muslims per survivor. Quai resulta da la dieta da settember 2005. La survivenza d’Armens sfurzads da vegnir Tircs era tabu enfin a 2004; quella giada è surti in cudesch da l’advocata Fethiye Cetin entitulà «Mia tatta». L’autura «revelava (...) la derivanza da sia tatta (...) naschida en in vitg armen da la provinza d’Elazig, en la Tirchia da l’ost. Quella biografia sa basava sin la perditga da la tatta curt avant sia mort. Ella rapportava da sias experientschas tragicas davent da 1915, la mazzacra dals umens dal vitg, la deportaziun da las femnas, sia atgna adopziun en ina famiglia tirca muslima e sia conversiun. Ins ha vendì 12 000 exemplars dal volum; quai è

in success remartgabel en Tirchia per in cudesch documentar. Ussa spetg’ins la settavla ediziun. L’advocata commentescha: ‘Relevant è cunzunt che tschients umans en la medema situaziun m’han telefonà per ma dir: Era mia tatta... (...). Speranza ha mes cudesch fullà via. Pli baud temev’ins da tutgar lez tema tabu. Ils Armens valevan sco umans nauschs (...). Oz fan ins dumondas’ (...). Uschia ha la reschissura da

films Berke Bas entschavi a tschertgar las passivas da sia basatta en la memorgia da la gliעד d’Ordu sper il Mar nair. ‘Blers en la citad m’han infurmada. Igl era gliעד che sa regurdava fitg bain da lur vischins d’antruras. Cun tristezza fan endament ils Tircs d’Ordu quel temp da convivenza’ (...). Berke Bas è vegnida a savair pir sco creschida che sia basatta era da derivanza armena. La reschissura constatescha ch’ils Tircs sa-

jan oramai ‘pli schlucads visavi lur passà’ e sa legra ch’i dettia pliras versiuns da l’istorgia nua ch’i dava enfin ussa mo l’istorgia uffiziala’. Las discussiuns davart las mazzacras d’Armens tranter 1915 e 1917 en l’Imperi osman han s’augmentadas dapi ils 4 d’october, pervi dal process d’adesiun da Tirchia a l’Uniu europeana. La regenza sa fitga sin sia posiziun uffiziala ch’i saja mort 300 000 Armens ed almain tut-

tina blers Tircs e ch’i na sa tractia betg d’in genocid. Tenor ils Armens sa munta lezza cifra vairamain a 1,5 milliun (...). Luiz Bakar, advocata dal patriarcato armen d’Istanbul, (...) rapporta: «Il patriarcato battegia annualmain var ventg umans. Il pli savens sa tracti da gliעד cha ha vivì tenor l’islam e che vul turnar tar sia religiun oriunda avant la mort.»

Ils «uffants-lufs» da Lituania

Ils geniturs d’empem minister Recep Tayyip Erdogan èn da Rize sper il Mar nair. Tgi sa...? En lezza regiun, sper il cunfin da Georgia, vivan en mintga cas Georgians muslims numnads Las. Destins che sumeglian a quels da las surviventas armenas en la Tirchia da l’ost èn cumparids en Lituania suenter la vieuta da 1989, en la regiun da Klaipeda/Memel che fascheva part enfin a 1944 da la Prussia da l’ost. Suenter l’annexiun illegala ha l’Uniu sovietica applitgà là ed enturn Königsberg (oz Calinigrad en Russia) ina politica da «purificaziun etnica». «Uffants [tudestgs] han pers lur geniturs. Fomentads, sulets u en trieps, hani sa fatg via enfin en Lituania per ir per la murdieua. Blers èn vegnids adoptads da Lituans (...). Insaquants da quels ‘uffants-lufs’ han zuppà aposta lur derivanza durant in mez tschientaner (...). La Crusch cotschna als ha savens tschertgads adumbatten, perquai ch’ins als aveva sfurzà si numns lituans u russ empè da lur numns tudestgs» (2). Unfrendas innocentas, violentadas en lur identitad culturala snegada, n’hai betg dà mo en Tirchia.

1) Agence France Presse, Les descendants d’Arméniens convertis à l’islam se révèlent en Turquie. En: «ARZAKANK – Echo», schaner-favre 2006, Associations des dames arméniennes, case postale 617, 1212 Grand-Lancy 1 / GE, p. 9.

2) Sabine Berkung, Stenograph des Peripheren. En: «Frankfurter Allgemeine Zeitung», 31 da schaner 2006, p. 34.